

Mikael Agricola

Det finska skriftspråket skapades av religiösa skäl

Det finns hundratals språk i världen som bara talas och inte skrivs. Att skriva hör inte till människans naturliga anlag, det förutsätter målmedvetet arbete och utbildning, men när ett skriftspråk kommer till, så höjer det både språket och folket till en ny sfär. Skriften ger enastående möjligheter att samla, sprida och bevara information.

Skriftliga dokument kan man lätt hänvisa och vädja till, med hjälp av skriftliga avtal, lagar och bestämmelser kan man råda och reglera folk, företag och globala organisationer. Det är omöjligt att föreställa sig en modern stat eller ett kulturspråk utan skriftspråk.

På grund av det föregående är det lätt att förstå, vad det innebar för det finska folket att **Mikael Agricola** började avfatta och utge texter på finska vid mitten av 1500-talet. Skriftfinskan skapades genom att översätta från andra språk: latin, svenska, tyska och kanske i någon mån grekiska. Följden av översättandets starka roll blev att skriftspråket redan från början kom att skilja sig betydligt från det vanliga folkets talspråk. Skriften var belastad med lånord, ofinska syntaktiska strukturer och fraser. Temakretsarna var starkt begränsade: finskan användes i religiösa texter och tillfälligtvis i administrativa sammanhang. Det tog drygt trehundra år innan finskan började bli ett fullständigt kulturspråk.

AGRICOLA VAR INTE någon fennoman, han var tvungen att skriva på finska av religiösa och praktiska skäl. Översättandet hade en mycket central ställning inom reformationen, som förutsatte att

folket måste ha möjligheten att höra och läsa Guds ord på sitt eget modersmål. Om språket i fråga inte fanns till i skriftlig form, måste man helt enkelt skapa ett nytt skriftspråk.

Det första finska tryckalstret var Agricolas *Abckiria* (Abcbok), som förmodligen utkom 1543. Inte ett enda fullständiga exemplar av boken har bevarats, och sålunda är det omöjligt att fastställa det ursprungliga tryckåret. Av boken var länge endast 16 sidor kända, men på

råd för förutspående och hälsovård. Det övriga innehållet hade plockats ur Bibeln och ur vissa tyska bönböcker. Hans huvudverk var *Se Wsi Testamenti* (Nya testamentet), som han uppenbarligen börjat översätta redan före avresan till Wittenberg år 1536, men av olika skäl tryckningen fördröjdes till 1548.

VID SIDAN AV översättningsarbetet gjorde Agricola mycket annat: han började sin karriär som biskopens sekreterare,

ur Bibeln, psalmer, en kyrkohandbok, en mässbok och en enkel abcbok som var bruklig både som en katekes och en skolbok. Det tog cirka tjugo år innan några andra finska böcker utkom i tryck.

Agricola skapade sina alster av religiösa skäl. Efteråt kan man konstatera, att han gjorde även mera. Under Agricolas tid var skriftspråket det enda medium som, i en och samma form, kunde nå varje finskspråkig finne och fungera som en modell för ett gemensamt högspråk. Talspråket varierade mycket i landets olika delar, och människorna hade begränsade möjligheter att lära sig något annat än den dialekt som talades i deras egen hemtrakt. Agricola lade grunden till ett standardspråk som kom att förena hela finskspråkiga Finland.

”Det tog drygt trehundra år innan finskan började bli ett fullständigt kulturspråk.”

1960-talet upptäcktes ytterligare 8 sidor, som var tryckta år 1559, alltså två år efter författarens död. Abcboken var den enda av Agricolas verk som utkom i flera upplagor.

Agricola översatte inalles nio böcker, sammanlagt 2400 sidor. Därtill översatte han Visby sjörätt från lågtyska till svenska. Kort efter Abcboken utkom *Rucouskiria* (Bönboken), som innehöll också ett kalendarium med små dikter och sentenser för varje månad, astrologiska uppgifter och en massa praktiska

han studerade i Wittenberg och blev magister, han fungerade som skolmästare vid Åbo katedralskola, han var medlem i Åbo domkapitel, han bestred biskopstjänsten i Åbo sedan **Martin Skyttes** död och blev sist ordinarius (biskop) själv. Han var omkring 50 år gammal när han dog på hemresan från Moskva, där han hade medverkat i fredsförhandlingarna mellan Sverige och Ryssland.

Agricolas skriftliga produktion omfattade allt som en församlingspräst behövde i sitt vardagliga arbete: utvalda delar

Kaisa Häkkinen är professor i finska språket vid Åbo universitet kahakki@utu.fi

KLASSIKER

Vico och språkets barndom

Den napolitanske filosofen **Giambattista Vico** (1668–1744) har under de senaste fyra decennierna funnit sin plats i filosofins historia. I stället för att anses vara värdig endast en fotnot i lärdomens värld har Vico börjat få den uppmärksamhet som han förtjänar. Just nu forskas det flitigt speciellt i hans tankar om språkets och tänkandets utveckling.

Giambattista Vico har kallats såväl den siste renässanshumanisten som en föregångare till postmodernismen. Vi skulle kunna säga att där renässansens tänkare försökte förstå Gud genom att läsa Naturrens stora bok som Gud har skrivit, ville Vico förstå människan genom att läsa Historiens och Samhällets stora bok som människan själv har skrivit.

I sitt storverk *Den nya vetenskapens principer* (*Principi di scienza nuova*) ville Vico ändra på sättet på vilket vi närmar oss historien. Han var övertygad om att alla forskare före honom hade projicerat sitt eget sätt att tänka på människorna i historien. Det här duger inte, eftersom människorna inte alltid har tänkt såsom vi gör i dag – eller som de gjorde på Vi-

cos tid. I själva verket, hävdade Vico, *tänkte* de första människorna inte i den betydelsen som vi ger ordet ”tänka” – de *kände* världen, de använde sin fantasi, de hade ett helt annorlunda förhållande till sin omgivning än senare tiders människor med sitt abstrakta tänkande har.

Vicos argument för detta urtida tillstånd är ofta vårdslöst sammanhopade påståenden lösryckta från antika texter. Då han talar om ”de första människorna” eller ”mänsklighetens barndom” tycks han ha i tankarna ett imaginärt naturtillstånd som föregår historien, men så gott som alla hans exempel härstammar från den historiska perioden. Trots detta kvarstår grundtanken: vårt artikulerade språk och vårt reflektiva, abstrakta tänkande har utvecklats tillsammans. Språket är inte ett konstgjort medium som är skapat för att vi skall kunna ge uttryck åt våra redan existerande tankar, utan en produkt av en naturlig utveckling som inte kan skiljas åt från utvecklingen av hur människan tänker. Det är omöjligt för oss att forska i historien och hitta människor som tänker som vi, men som

använder språket på ett annat sätt.

Var de tidigare tänkarna under den moderna perioden har tagit fel, enligt Vico, är att de har trott att människan alltid och överallt i världen har tänkt rationellt såsom den moderna människan gör. Vårt rationella tänkande är i själva verket endast ett sätt att tänka, och detta sätt är intimt sammanknutet till vårt liv. Vi kommer aldrig att kunna förstå människan i historien om vi tillskriver henne denna form av tänkande. Följden av detta är att vi aldrig kommer att kunna förstå oss *själva* ordentligt. Vår självförståelse är inte enbart ett resultat av kritisk reflektion av våra egna idéer. För en riktig självförståelse krävs forskning i historien: vi måste lära oss hur samhället och kulturen har utvecklats, och hur vi har utvecklats med dem. För detta arbetes ändamål, säger Vico, måste vi stiga ned till de första människornas värld och se allt med deras ögon. För att förstå hur mänskligheten har blivit vad den är, måste vi se var den har sin början. Om vi vill veta vad *människan* är för något, måste vi försöka förstå hur vi har blivit

människor i stället för de djuriska varelser som vi en gång har varit.

Det här är svårt, men inte omöjligt. Länkar till det förflutna finns överallt runtomkring oss. Språket förser oss med en mängd ledtrådar. De sätt att uttrycka oss som vi kallar metaforer har enligt Vico inte alltid varit metaforiska: en gång i tiden har de varit ett direkt sätt för människan att uppfatta sin värld. Vi kan knappt föreställa oss detta, men om vi omfattar tanken att vi är historiska varelser precis som våra förfäder, har vi kommit en bra bit på vägen.

Anssi Hynynen är doktorand i filosofi vid Åbo Akademi anssi.hynynen@abo.fi